

Folkhögskole Veteranen

NR 2 2023

Veteraner i tiden

Signild Håkansson, ordförande

För fyra år sedan, på årsmötet i Liljeholmen, blev jag invald i styrelsen för vår förening. Vid samma tillfälle firades föreningens 20-årsjubileum, med några verkliga veteraner på plats. Nu senast på årsmötet i Göteborg blev jag vald till ordförande efter att Björn Grip valde att lämna den posten efter åtta år. Men han blir kvar i styrelsen och det är jag tack-sam för.

De fyra åren i styrelsen har gett mig en hel del intressanta erfarenheter att ta med in i det fortsatta arbetet. Strax före pandemin tog styrelsen beslut om att börja planera utgivning av antologin **Nya Folkhögskoleminnen** och jag blev vald till styrelsens representant i redaktionen. Då visste vi inte att arbetet med boken skulle bli ett verkligt pandemiprojekt. Redaktionen kunde inte träffas under de närmare två år, som det tog att samla in, sammanställa och redigera de 22 berättelser, som blev till en bok. Men mycket kan lösas via mejl, telefon och digitala möten. Ett stort tack till alla er som bidragit med texter, redigering, layout, hantering av ekonomin och annat stöd!

Under pandemin såg vi också att styrelsens möten kan bli fler och billigare om vi genomför ett antal av dem digitalt. Men inget går upp mot att ses i verklighet. Under 2022 tog det fart med ett antal träffar på olika folkhögskolor i sam-band med presentation av boken. Själv

deltog jag vid åtminstone fem sådana tillfällen. På flera skolor kunde också en del av personalen vara med i samtal om folkhögskolans villkor förr och nu.

Ett av föreningens syften är att följa och främja utvecklingen inom folkhögskolevärlden. Det gör vi bl.a. genom samarbete med **Riksföreningen Folkhögskola** inom **Sveriges Lärare** och med **Sveriges folkhögskolor**. Att förlägga möten på folkhögskolor och träffa dem, som nu är verksamma där, är också ett bra sätt att följa vad som händer. Eftersom det rör sig mycket politiskt kring folkbildningen just nu är det också viktigt att stödja folkhögskolan och göra våra röster hörda i debatten, vilket är ett annat av föreningens syften. Vi kommer att lägga starkt fokus på att följa hur folkhögskolan påverkas av den pågående folkbildningsutredningen och av olika politiska beslut.

Vi ska också vara ett forum för social kontakt och nya kunskaper genom seminarier, studiebesök eller andra sammankomster. Ta gärna kontakt med oss i styrelsen om ni vill ordna en träff, så kan vi kanske bidra med förslag till program eller medverkande.

Vi hoppas också på ett fortsatt livaktigt medlemsblad och en informativ hemsida. Bidra gärna! En annan viktig fråga för föreningen är givetvis att vi kan få nya medlemmar. Också där är vi beroende av alla er som nu är med i föreningen. Berätta om föreningen för tidigare kollegor och andra med koppling till folkhögskolan!

Jag ser fram mot arbetet i styrelsen och hoppas på många stimulerande kontakter med föreningens medlemmar under den kommande tvåårsperioden! Hör gärna av er på mejl: signild.hakansson@folkbildning.net

Hallå där, Björn Grip!

Du lämnade posten som ordförande för Veteranföreningen vid årsmötet nu i vår. Hur känns det?

Blandade känslor. Åtta år en ganska lång tid. Som ordförande förväntas du dels att driva på, dels att vara företrädare. Det är svårt att hitta nya idéer som kan motivera kolleger att vara med. Samtidigt är det kanske viktigare än på länge att i dagens politiska klimat försvara den fria folkbildningen. Det känns lagom att lämna över stafettpippen som ordförande. Jag har emellertid lovat att stå till förfogande för andra uppdrag ytterligare en mandatperiod.

Vad har varit mest stimulerande med uppdraget?....

Det har varit stimulerande att kunna hålla kontakt med folkhögskolevärlden. Dessutom har jag haft väldigt bra och trevliga kamrater i styrelserna.

... och vad har varit mest motigt?

Att det har varit svårt att hitta på tillräckligt intressanta verksamheter för nya veteraner att gå med i föreningen. Trots tidningen, trots antologin "Nya folkhögskoleminnen".

Du har lovat att stå till förfogande för andra uppdrag ytterligare en mandatperiod. Hur blev det med den saken? Fick du några nya spännande utmaningar?

Jo, jag sitter kvar i styrelsen som sekreterare.

Vilka råd vill du skicka med till den nya styrelsen?

Utveckla kontakten med lärarfacket och försök få hjälp den vägen med nyrekryteringen av nya veteraner.

FOLKHÖGSKOLE VETERANEN

MEDLEMSBLAD
FÖR FOLKHÖGSKOLANS
VETERANFÖRENING

www.vetfolk.dinstudio.se

Nummer 2
ÅRGÅNG 23
Juni 2023

Medlem i föreningen blir du genom att betala in medlemsavgiften 250 kr per år till Folkhögskolans Veteranförening plusgirokonto 400 28 34-2
Glöm inte att ange namn och adress!

Innehåll

Veteraner i tiden	1
Hallå där, Björn Grip!	1
Det nya lärarfacket	2
Tack för mig!	2
Tack! Och på återseende?	3
Manifestation den 19 september 2023	5
Brunnsviksparnassens finmarksskald	6
Dagens "Sverigevänner" vill vanställa det svenskaste som finns	8
Ett osannolikt möte	9
Årsmöte för Folkhögskolans Veteranförening	10
Folkhögskoleschismen	11
Fra syvende far i huset	12

Redaktionskommitté

Urban Lundin
urban.lundin@folkbildning.net

Per-Ola Jansson
braxnaspoj@gmail.com

Tore Mellberg (layout)
tore.mellberg@gmail.com

Föreningens postadress (ordförande)

Folkhögskoleveteranen
c/o Björn Grip epost
Sturegatan 9B bjorngrip@hotmail.com
614 32 Söderköping tel 070-540 95 79

Kassör
Kent Jonelind epost
Marielundsvägen, 7 kent.jonelind@gmail.com
824 31 Hudiksvall tel 070-550 37 59

Det nya lärarfacket

Kent Jonelind

Sedan slutet av mars har vi en ny facklig organisation för lärare inom folkhögskolan. Den etablerades i samband med de tre kurser man ordnade på Bosöns folkhögskola. För de flesta i vår veteranförening är det SFHL, Svenska folkhögskolans lärarförbund (tidigare lärarförening), som man känner till. Den organisationen gick efter 10 års samarbete upp i Lärarförbundet och blev en avdelning där år 2020. När *Lärarförbundet inom TCO* gick samman med *Lärarnas Riksförbund inom SACO* och bildade det nya **Sveriges Lärare** den 1 januari 2023 innebar det att även folkhögskolans lärare måste ändra sin tillhörighet. Detta skedde på Bosön den 28 mars genom att folkhögskollärarna inom TCO och inom SACO hade var sitt årsmöte för att upphöra med sina respektive organisationer. Ett tredje årsmöte hölls direkt därefter för att bilda den nya organisationen **Sveriges Lärare Folkhögskola** med knappt 3 000 medlemmar, som är en riksförening inom Sveriges

Lärare med totalt cirka 300 000 medlemmar. En ny styrelse valdes och den kommer succesivt att fasa in under året, när de tidigare styrelserna fasas ut. Som ordförande valdes Tomas Rosengren från Strömbäcks folkhögskola, som tidigare haft samma uppgift för de TCO-anslutna lärarna. Han betonade att man nu kommer att ha större kraft och mera resurser för att ta tillvara intressena för folkhögskolans lärare framgent. Och det tycks det bli behov av!

Tomas Rosengren i blå skjorta, ny ordförande.
Föregångaren Ingela Zetterberg i vit blus ledde årsmötesförhandlingarna.

Tack för mig!

Tore Mellberg

Jag lämnar nu redaktionskommittén efter cirka 10 år. Från och med nästa nummer tar Tommy Fogelberg vid och handhar layouten för tidningen. När jag tog över efter Bertil Forsberg, pensionerad folkhögskollärare vid Fellingsbro folkhögskola, gjorde jag lite förändringar i layouten. Det är säkert troligt att Tommy också gör det så att det passar oss alla. Det ser vi fram emot.

Varför slutar jag? Ja, man blir ju inte yngre med åren och ju äldre man blir desto mer vill man hinna med att göra i livet. Vi folkbildningspensionärer nöjer oss inte med att leva ett passivt liv. Vi söker hela tiden efter att göra gott både för samhället och oss själva. Jag vill också umgås med fru, barn, barnbarn och vänner, vara mer ute i naturen, lyssna mer på musik, läsa mera, engagera mig i mina andra föreningar, motionera mm.

Ja, men att layouta en tidning fyra gånger om året, kan väl inte hindra mig från att leva ett aktivt pensionärs-liv? Nej, men av någon konstig anledning har jag märkt att just vid de dagar då jag ägnar mig åt tidningen händer en massa andra saker samtidigt. Men det har för det mesta funkade bra ändå. Men det är också bra att inse att åldern sätter sina begränsningar.

Men jag har lärt mig mycket! Nu kan jag jobba hyfsat bra i programmen *Indesign* och *Photoshop*. Det har också varit roligt när varje nummer är färdigt. En lättnad och tillfredsställelse infinner sig.

Men jag ska i alla fall fortsätta med att försöka engagera mig i folkhögskolefrågor genom våra seminarier och träffar. Det är alltid stimulerande. Tack ska ni ha!

Tack! Och på återseende?

Urban Lundin

Efter drygt tio år som samordnande redaktör för Folkhögskoleveteranen tackar jag nu för mig. Både hälsa och fantasi säger ifrån.

Det har varit en väldigt spännande period i mitt liv. Jag har verkligen älskat den här uppgiften, som både utmanat och utvecklat mig. Men även om jag nu kliver ur redaktörsstolen, så hoppas jag kunna bidra med ett eller annat inlägg.

Jag hade ursprungligen tänkt breda ut mig med diverse nostalgia i detta nummer. Men dessbättre har mer aktuella och viktigare frågor satt stopp för detta. För vi har så många bidrag som propsar på utrymme, och de får givetvis gå före. Men en liten artikel som jag skrev en gång vill jag gärna ha med.

Som naturvetare i grunden har jag närmast mig livet med ett tämligen rationellt sätt att tänka. Men med åren har jag nästan blivit knockad över att få bevittna artrikedomen i naturen. Och uppfinningsrikedomen när det gäller att lösa överlevnadsfrågorna. För allt levande har att förhålla sig till ungefär samma saker: näringsfång, näringsomsättning, resurshållning med vatten, temperaturreglering, gasutbyte, kvittblivning av överskottsprodukter, skydd mot fiender, orienteringsförmåga (syn, hörsel, känsel, smak, sömn, lukt, balans- och kroppssinne) och fortplantning. Utmaningarna skiljer sig åt beroende på livsform och art. Växternas utmaningar skiljer sig ganska markant ifrån t.ex. däggjurens. Men det finns ett grundläggande förhållande som inget levande kommer undan: det mellan yta och volym.

Så här belyste jag för nio år sedan fenomenet i en kria jag kallade

Liten blir stor

Ibland – inte alltför ofta! – händer det att man stöter på förklaringar till olika företeelser, som ger en stark aha-upplevelse. För min del var mötet med f-linjen och den naturvetenskapliga undervisningen där, ett sådant möte. Så den här betraktelsen kan ses om en liten hommage till Kurt Vinthagen, den närmast legendariske lektorn där och då.

En stor kommunikationsyta är av av-

görande betydelse i biologins värld. Ja, egentligen är det så att de flesta svar som naturen kommit på när det gäller att lösa överlevnadsproblemen hänger samman med kommunikationsytans storlek. I grund och botten handlar det om hur stor en viss organism är. Ju större varelse, desto mer komplicerad uppbyggnad. Det har **inte** att göra med att det finns mer utrymme för specialisering när varelsen växer i storlek. Det är helt enkelt **ett måste** att bygga om organismens konstruktion när storleken ökar. För det som händer när en organism växer i storlek är att såväl längd som yta och volym ökar, men volymen ökar snabbare än ytan. Och då blir det knepigt.

Det här hänger samman med två naturvetenskapliga begrepp: **värme och diffusion**. Vi börjar med värme: Vad är det för skillnad på en isbit som är 50 grader kall och en som är 70 grader kall? Jo, den senare har lägre temperatur, svarar du. Men vad betyder det? Jo, att i alla kroppar rör sig materiens smådelar lite fram och tillbaka runt ett jämviktsläge. I den isbit som är minus 70 grader, rör sig smådelarna mindre än i den minus 50-gradiga isbiten. Den har lägre värme, d.v.s. lägre energiinnehåll än den lite varmare biten. Varmare och varmare. Minus 50 grader känns ju kallt nog. Men vad händer om temperaturen sänks ytterligare? Jo, logiskt nog (naturen uppträder oftast logiskt) så minskar egenrörelsen hos materien. Hur mycket kan den minska då? Ja, tills den upphör! Då är rörelsen noll. Kan det bli så? Javisst, den här punkten kallas absoluta nollpunkten. Kallare än så kan det inte bli. Då är det rejält kallt, kan man lugnt påstå, minus 273,16 grader Celsius. Vetenskapen har på konstgjord väg nått temperaturer mycket nära absoluta nollpunkten.

Diffusion är en spridningsprocess som äger rum när något, som har en egenskap skilt från omgivningen sprids, blandas och jämnas ut. Det här sker spontant i en sorts slumpvandring.

Håll lite salt i ett glas med vatten, så förstår du vad som menas. Då kommer egenrörelsen vi nyss pratade om att göra att saltet sprider sig jämnt i vattnet. Det

här fenomenet har en mycket viktig roll inom biologin. När celler kommer i kontakt med saltlösningar bidrar diffusionen till att saltkoncentrationen jämnas ut genom att vatten antingen tas upp eller frigörs ur cellen. Egenrörelsen (alltså värmen!) och diffusionen gör att skillnaderna utjämnas, om man inte bygger hinder för det. Vattnet i fjällbäcken befinner sig på en högre nivå än vattnet i havet, och gravitationen gör att vattnet söker sig neråt, ända tills det når havet. Om man bygger en damm kan man försena processen, men man kan aldrig stoppa den.

Om vi nu tänker oss en enkel encellig varelse, så måste den lösa vissa överlevnadsproblem. Vilka då? Ja, egentligen samma problem som du och jag har att lösa. Vi måste t.ex. ha en viss temperatur, vi måste hålla en vätskebalans, vi behöver tillföra energirika substanser, vi måste klara av ett utbyte av gaser, vi behöver bli av med överskottsprodukter och vi måste kunna föröka oss. Men för den encelliga varelsen är det här betydligt enklare än för oss. Energirika substanser kan ta sig in i cellen med hjälp av diffusionen, och väl där kan de här substanserna flytta sig runt med hjälp av molekylernas egenrörelse. På samma sätt kan gaser transportera sig med hjälp av egenrörelsen, och när cellen tillgodogjort sig energin, gör den sig kvitt avfallsprodukten med hjälp av samma krafter. Man kan säga att den äter, andas och skiter rätt ut genom cellväggen.

Men om den encelliga varelsen av något skäl växer sig större, blir det inte lika lätt att sköta livsprocesserna. Tänk dig för enkelhetens skull att den är klotrund (det är den aldrig i verkligheten). När den så växer i storlek blir avståndet mel-

lan cellvägg och cellens innersta större, ja så stor att diffusion och egenrörelse inte längre säkert kan förse de innersta delarna med de ämnen de behöver. Då måste ingenjör Naturen ingripa. Det finns några tricks att tillgripa. Om den "väljer" att platta till sig så att den ser ut som en skiva, så ökar ytans storlek i förhållande till volymen och avståndet till centrum blir mindre. Den kan också låta ta upp ett hål i mitten, så att den liknar en rund flotturmunk till utseendet. Då får man fler ytor som kan kommunicera med omgivningen. Det är samma fenomen, som när du klyver ett vedträ för att åstadkomma större ytor där luften kan komma åt träet. Man kan också tänka sig att man naggar den på samma sätt som man gör vid ett brödbak. Då uppstår små rör där t.ex. gasutbytet kan ske. Så har insekterna löst sina andningsproblem. Det kallas trakéer, och de är mycket effektiva. Flygmuskulerna hos vissa insekter har den högsta syrgaskonsumtion som över huvud taget uppmäts i hela djurvärlden. Men trakésystemet fungerar inte om djuren blir så stora som däggdjur. Insekter **måste** vara små. OK, då har vi klargjort detta: Riktigt små varelser andas direkt genom cellväggen, lite större med trakéer. Och sådana som är så stora som vi, vad använder de? Jo, lungor. Och några som befinner sig mittemellan i storlek, och dessutom lever på både land och i vatten kan nyttja flera system. Groddjur t.ex. har lungor, men kan också utbyta syre och koldioxid genom hudandning. Huden hålls fuktig och skyddas mot uttorkning genom ett hudslim. Det där med fuktigheten är viktigt. Gaser kan inte passera direkt över ett membran utan måste lösas i vatten först. Därför måste ytan vara fuktig, oavsett vilken typ av andningsorgan som används. Om vi tittar på oss själva har vi alltså en stor, fuktig invändig yta där gasutbytet sker (dvs. syre in och koldioxid ut). Hur stor är då den där ytan? Jo, som en fotbollsplan ungefär. Ja, du hörde rätt. Vi snackar om ca 7000 kvadratmeter (uppgiften är omtvistad). Tänk dig att du ställer dig i mitten på planen, och så lyfter du upp den på axlarna. Det blir tungt och våbbigt! Det blir svårt att hålla balansen och att hålla den gigantiska ytan fuktad. Och

tänk dig hur besvärligt det blir när du ska möta grannen på trottoaren. Det blir inte lätt att undvika att dina andningsorgan stöter ihop med den andres.

Nej, så kan vi förstås inte ha det. Så, vad göra? Jo, vi knycklar bit för bit ihop ytan och pressar in den i brösthålan. Organet kallar vi för lungor.

Men är det inte väldigt överdrivet av naturen att dra till med en sådan jätteyta? Lite moderation kunde man kanske önska sig. Ja, när det gäller lungkapaciteten så är den säkert inte tilltagen i överkant. För vi ska komma ihåg att också när vi vilar så går det åt en massa bränsle för att hålla igång de miljontals små spisar vi har i cellerna. För oavsett om vi sover eller är vakna, så är vi riggade för att hålla en kroppstemperatur på runt 37 grader. Och den förbränningen kräver mycket syre, och sen ska den koldioxid som bildas fraktas bort. Och om vi sedan anstränger oss maximalt, t.ex. genom att springa undan ett jagande lejon, så måste vi ha stor reservkapacitet för att klara det ökade energiuttaget och gasutbytet. Och det räcker ju inte alltid ändå.

Men i grund och botten undrar man ju vad det är som gör att detta med kontaktytan mot omgivningen blir ett problem när organismen växer sig större. Ja, det handlar om grundläggande matematik.

Tänk dig att vi har en tärning (eller vi kan kalla den en kub) som har sidan 1 cm. En tärning har som bekant sex sidor, och ytan på varje sida är $1 \times 1 = 1$ kvadratcentimeter. Den sammangladda ytan blir således 6 kvadratcentimeter. Och hur räknar man ut volymen på en tärning/kub? Jo, man tar sidan gånger sidan gånger sidan, dvs $1 \times 1 \times 1 = 1$ kubikcentimeter. Nu lägger vi de här förhållandena på minnet: längd 1, yta 6 och volym 1. Ett, sex, ett.

Om vi nu gör tärningen 10 gånger större, vad händer då? Jo, då blir varje sida $10 \times 10 = 100$ kvadratcentimeter och den sammanlagda ytan blir $6 \times 100 = 600$ kvadratcentimeter. Och volymen blir $10 \times 10 \times 10 = 1000$ kubikcentimeter. Vi repeterar: längd 10, yta 600 och volym 1000. Jämför med vår förra sifferserie ett, sex och ett. Volymen växer alltså mycket snabbare än ytan. Men eftersom ytans storlek är avgörande för hur en

organism ska kunna kommunicera med omgivningen, så måste den skenande volymutvecklingen kompenseras med att ytan på allehanda sätt görs större. Och när avstånden blir större kan man inte längre förlita sig på diffusion och egenrörelse för att sköta ämnesomsättning och gasutbyte. Man måste skaffa ett transportsystem (blodomlopp), man måste ha en pump (hjärtat), man måste, man måste ... ja det är massor med saker som måste fixas för att det nu ganska komplicerade systemet ska fungera. Inte minst måste alla dessa funktioner samordnas, och till den änden går det åt en central styrenhet, det vi kallar hjärna.

Nu är vi mogna för att avliva några myter. Vi har förstått att om en varelse blir större, så måste förlusten av yta kompenseras på olika sätt. Det här är också tillämpligt för hur vi ser ut exteriört. När kroppen växer i storlek, växer inte tvärsnittsytan på benen lika fort som volymen, enligt vad vi nyss sagt. Därför kan man inte bara skala upp en gasell, så att den får samma höjd som en elefant. För då skulle benen brytas så fort gasseldefanten tar ett steg. Och ni har väl hört talas om snömannen *Yeti*? Eller hans kompis *Bigfoot*? Enligt några utsagor ska snömannen/*Yeti* ha samma kroppsform som en människa men vara tio gånger större. Det skulle innebära att han är 1000 gånger tyngre än oss, samtidigt som lårbenet skulle vara 100 gånger större i tvärsnittsyta. Påkänningen på benet skulle alltså vara tio gånger större än den är på en människa. Och med en sådan tyngd på benet skulle inte heller snömannen kunna ta mer än ett steg innan också hans ben bröts. För våra skelettben kan klara max tio gånger normal belastning. Att han sedan måste kunna föröka sig, gör det omöjligt att tänka sig att en grupp på en eller några få individer skulle kunna existera. Av de här skälen skulle inte heller jätteinsekter och Kingkong kunna uppstå. Och när vi ändå håller på att avföra de här fantasier från dagordningen, kan vi väl passa på att låta *Storsjödjuret* och *Loch Nessodjuret* gå samma väg. För naturen och dess sätt att fungera är fantastiskt, alldeles utan en massa stolliga fantasier.

Manifestation den 19 september 2023

Kent Jonelind

Nu är det klart att hela folkhögskole-rörelsen uppmanas att planera för en riksomfattande manifestation tisdag den 19 september. Förarbetet gjordes på en av de tre kurser som Sveriges lärare anordnade på Bosöns folkhögskola 27–29 mars.

Då jag fått uppdraget av Veteranföreningens styrelse att försöka följa vad som händer inom vår skolform anmälde jag mig till kursen med namnet «Med framtiden i sikte – om folkhögskolans roll och potential. Hur kan vi tillsammans manifestera vårt arbete?» Av de övriga två kurserna berörde den ena estetiska kurser, den andra gjorde en kartläggning av befarade uppsägningar inom folkhögskolan.

Information och inspiration

Vi var femton deltagare, som inledningsvis fick veta kursens syfte och målsättning innan vi tog del av fakta och information kring folkhögskolornas situation inför nästa läsår när det gäller ekonomi, tjänster och andra fackliga frågor. Under eftermiddagen tog vi del av en paneldebatt med följande deltagare från vänster i bild:

- **Jan Jonsson**, t f gruppchef folkhögskola på Folkbildningsrådet (FBR)
- **Ambika Hansell Ek**, handläggare på Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation (RIO)
- **Yusuf Aydin**, ordförande i Botkyrka folkhögskolas styrelse och riksdagspolitiker (KD)
- **Gustav Fridolin**, lärare på Stadsmissionens folkhögskola, ledamot i styrelsen för den europeiska organisationen för vuxenutbildning och folkbildning (EAEA)
- **Felicia Hedström**, rektor på Jakobsbergs folkhögskola

Längst till vänster: Eva Lena Volk, kursledare från Sveriges Lärare Folkhögskola leder diskussionen

Eftersom regeringen minskat budgeten för

folkhögskolorna med närmare 600 miljoner och inte heller förlängt de tidsbegränsade satsningarna menade **Jan Jonsson** att man möter en hårdare attityd mot skolformen nu. Liknande tankar cirkulerar också på sociala medier i vissa kretsar.

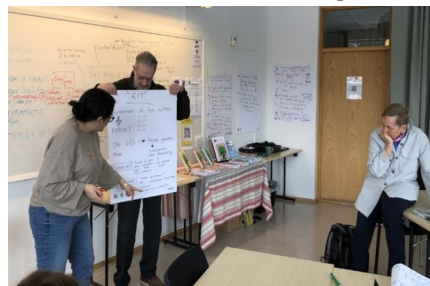
Ambika Hansell Ek framhöll att känslan om skolformen har minskat och framför allt vilken nytta för samhället folkhögskolorna gör genom sina utbildningar och kurser.

Det finns en risk att skolformen glöms bort i dessa tider då riksdagsledamöterna pratar mycket om organiserad brottslighet eller utbyggnad av försvaret, påpekade **Yusuf Aydin**. Viktigt är att vi i den ekonomiska diskussionen lyfter fram behovet av en bättre grundfinansiering för folkbildningen och inte enbart hoppas på särskilda och tidsbegränsade bidrag för olika syften. **Gustav Fridolin** betonade att det finns både ett ekonomiskt hot och ett politiskt hot. När det läggs motioner om nedläggning av skolformen från vissa partier måste vi möta dessa med ett ökat självförtroende och visa på den bredd och kvalitet vi har i kursutbudet.

Felicia Hedström pekade på att vi måste nå ut med värdet av våra bildningsideal, mötet med våra deltagare och påvisa vilka engagerade medarbetare vi har. Skolor har nu börjat samarbeta för att marknadsföra dessa faktorer.

Vi producerar i grupper

Grupp 1 tog fram ett utkast till en **kommunikationsplan** för kampanjen #folkhögskolansbildarsverige. De utvecklade sina idéer om hur vi kan manifestera under rubrikerna a) *Syfte och Mål*, b) *Målgrupper och aktörer* samt c) *Budskap och kanaler – kommunikationsinsatser och tidsplan*.

Grupp 2 redovisar: Mona Tahmas, Kungälv, Kent Jonelind och Susanne Fjällemark, Ljungskile

Grupp 2 formade ett **kit** som syftar till att öka förståelsen för vårt arbete i folkhögskolan, både inåt och utåt. Man utgår förslagsvis från de fyra att-satserna i för-

ordningen som beskriver folkbildningens och folkhögskolans syften. Ett gemensamt startskott för kampanjen och manifestationen bör vara debattartiklar i riksmedia som DN och SvD, liksom i radio och TV. Det finns gott om material att använda för att forma ett gemensamt underlag för alla folkhögskolor:

- Anette Lydén's forskningsrapport 2022 bland annat om *folkhögskolans demokratiska och omätbara bildningsprocesser*
- Om folkhögskolan - Helena Colliander
- Kap 2 i anvisningarna från staten
- FSO filmerna
- Sven-Eric Liedman i DN *Den nya regeringens bedriver en slakt på Sverige som kunskapsnation*
- Björn Wiman i DN: *Dagens "Sverigevänner" vill vanställa det svenskaste som finns*

Vi behöver också bilda oss själva på skolorna genom att i samverkan ta fram en lathund för de lokala aktiviteterna, som tydliggör de ekonomiska ramarna som finns, hur vi bättre kan samverka och vara tydliga såväl utåt som inåt.

Grupp 3 gjorde en förteckning över **vad vi bör tänka på** innan det drar ihop sig till höstens manifestation den 19 september. Denna sker en tid efter skolstarten och innan budgetarbetet är i gång i riksdagen. Exempel på åtgärder är att:

- skriva insändare
- kontakta medierna
- göra en budkavle genom att cykla mellan skolorna med intyg eller andra dokument
- använda skolornas kommunikatörer
- involvera kända profiler som gått på folkhögskola
- anordna kulturytringar med musik, dans, konst, o s v.

Ett större arrangemang i Stockholm och vid Riksdagen kräver framför allt insatser från Sveriges Lärare Folkhögskolas styrelse, liksom från skolorna i Stockholmsområdet.

Grupp 4 planerade att arrangera en **seminariedag för Skånes riksdagsledamöter**, en heldag på en av Skånes folkhögskolor. *Sveriges Lärare folkhögskola* och *Skånes folkhögskolor i samverkan* bör stå som inbjudare. Syftet med dagen är att sprida information om vad folkhögskola är, visa upp vår bredd, och visa på folkhögskolans betydelse – nu och framåt. Detta vill vi

Fortsättning på sid. 7

Brunnsviksparnassens finnmarksskald

Jörgen Håkansson

Det udda namnet Brunnsviksparnassen rymmer många diktare, som efter hand blev invalda i Sveriges Författarförening. Bland dessa studiebegåvade arbetarungdomar hör finnmarksskogarnas diktare **Dan(niel) Andersson** (1888-1920). Hans bildningshunger förde honom till Brunnsviks folkhögskola där han 1914-15 fick en elevplats. Skolan grundades 1906 som en bygdeskola där Karl-Erik Forslund var föreståndare. När det senare visade sig att föreståndaren hade "farligt vänsterradikala" åsikter nekades skolan statsbidrag. Men då kom arbetarrörelsens och Kooperationens styrkor till undsättning och övertog skolan.

I denna miljö fick den unge Dan tillfälle att tillfredställa sin oerhörda läslust. Han hade några år av slitsamt och brokigt arbetsliv bakom sig när han med lärarnas stöd kunde börja på folkhögskolan. Här kunde han nu utan materiella hinder utveckla sin brinnande läshunger och sin livshållning. Under intensiva diskussioner med kamrater och lärare mötte han tankar om tillvarons eviga frågor om synd, skuld och nåd. Från dessa diskussioner blev han intresserad av indisk religionsfilosofi och Fjodor Dostojevskijs litterära verk. Dessa intryck slår efter fördjupade studier sedermera igenom i hans författarskap.

Dikt och uppväxt

I sina första verk hade Dan Andersson sitt intresse riktat på sin uppväxtmiljö: om finnmarkens natur och människor. Han kände sig hemma vid sin barndoms flod, den skummande Pajso, som han inlevelsefullt besjöng med sin melodiska naturromantik och kanske en aning pan-teistiskt.

En hymn för din frihet
en sång åt din ära,
du åldriga Pajso,
jag sjunger i natten,
där uvarna ropa
av brånad och hunger,
och granarna nicka
vid sorlande vatten

Dan Andersson växte upp i Dalar-
nas finnmarksbygd i Skattlösbergs by
i Grangårde församling. I denna säll-
samma värld, med mörka, oändliga

Dan Andersson, 1917 (Wikipedia)

skogar fick Dan redan som tolvåring börja arbeta i skogen som passopp åt kolarna vid milorna. Här levde de och andra skogens arbetare sitt hårda och fattiga liv. Efter en tid kändes arbetet tungt för honom och han kom att pröva ett antal olika sysselsättningar som pappersbruksarbetare, gårdfarihandlare, ja tom, vikarierande folkskollärare och ombudsman för Templarorden. Här höll han föredrag, sjöng och spelade fiol. Men han tröttnade så småningom på manschetter och löskrage och blev åter kolare. Nu när han blivit äldre tyckte han att det var roligare att titta på gnistrande stjärnor och skåda in i en eld höljd av sot. Under denna period skrev han sin första bok *Kolarhistorier*. Som ung arbetarskald hade han ofta svårigheter att få förläggare, som ville trycka hans böcker. Med intensiv bearbetning lyckades han emellertid och på olika förlag kom hans böcker ut med jämna mellanrum: visor, ballader, dikter och prosahistorier.

Genom allt han skrivit går ett sus med mörk och hemlighetsfull klang om hembygden med de många finska namnen Pajso, Luossa, Terrvalak, Hattmomarja, Kaljo, Paljaka m.fl. Han har diktat om den mystiska skönheten i finnmarksskogarna. En skönhet som han tjusats av och som han var hemma i, som här i *Vårkänning*:

Poesihörnan

Jag vet var spindlarna spänna
i vassen nät över vattnet,
var den skummaste dagningen dallrar
i den blommande ljungens skogar.
Jag har räknat bäckarnas dammar
av korslagda, nedblåsta grenar,
från kärlandets mörkgula björkar.

Finnmarkskogens värld

Men man möter också människornas värld i hans diktning. Han skildrar kolarnas och skogshuggarnas liv, som han själv upplevt i sin egen vardag. Han berättar om arbetet när milan brinner, om vidskepelsen, om den primitiva hedendomen, som florerade i mörkret och tystnaden i ödemarken. I all denna enkelhet och i dessa skakande berättelser om kamp för livet uppstår hans dikt. Vi får läsa om dramatiken när den förtärande elden hotar att ödelägga milan, grunden för kolarens existens. Han hyllar kamratskapet och hjälpsamheten, som nöden och det hårda livet i skogarna uppammar. Ur *Kolvaktaren*:

Tåligt, manligt vakande,
kärlig sömn försakande
vakt vid kolen satt.
Spröda hårda händerna
röra lamt i bränderna,
som gnistrande och glödande,
av röda flammor flödande,
ge ljus åt snårens natt.

De betrycktas och hemlösas existenser blir ämnet för hans dikt. Hans hembygds fattiga människor tecknar han med ömsint förståelse och varm medkänsla, t.ex. Kolar Berg och tiggare Stina som här:

Å – tungt trycker brödet, jag har tiggat, på min arm,
och min gula och skrupna kind känns så varm,
och så trasig och slafsig hänger kjolen.
Genvägen tog jag över Hagberga fall,
skuggan där är ljuvlig under gran och tall
mellan röda enar bränner solen.

Dan Andersson kallade sig själv "Mörkrets och hemlöshetens sångare". Efter hand kom hans dikt allt mer att handla om De stora livsfågorna. Det finns mycket av tung skuld-känsla, pinat grubbel och förtvivlad livsångest i hans diktning. Hans trasiga själ brottades förtvivlat med de stora frågorna om till-

varons mening, om Gud, om lidandet och döden. Ibland kunde dock kärleken stå fram för honom som en tillvarons stora alltomskapande makt.

Dikten ”Till kärleken”:

I kärlek den stingande tistel blir skön,
och majregn vattnar förtorkade land,
och en ros kan dofta, en äng bliva grön
mitt i öknens brännande sand.
Ty envar profetia och psalm skall förgå
som en fläkt, som en rök på förgängelsens
bud,
men allt som av kärlek är fyllt skall bestå
och leva och vara som Gud.

En spelmans jordafärd

Dikten ingår i samlingen *Svarta ballader*. Den är ståtlig, fast uppbyggd, med regelbundna rytmer och rim och har troligen skrivits under första hälften av 1916 och uttrycker en panteistisk enhet mellan liv och död. Växter och naturfenomen kommunicerar i denna ansenliga dikt med sex strofer och en kärnfull textmassa.

Men när kistan vagnar svart genom vårens
gröna skog
går en tystnad genom morgonvaknad teg,
och då stannar västanvinden för att lyssna vem
som tog
mitt i rosorna så stora tunga steg.
Det är bara Olle spelman, susar tall och sjunger
gran
han har lyckat sina hemlösa år.
Det var lustigt, svarar vinden, om jag vore en
orkan,
jag skulle spela hela vägen där han går.

Omkring tiggarn från Luossa

Denna välkända ”signaturdikt” är en av de s.k. ”nirvanadiktarna” i *Svarta ballader*. Ingivelsen kommer från Brunnsvikstidens kontakt med indisk religionsfilo-

sofi. Efter folkhögskolan sker en tid av intensiv utveckling för finnmarksskalden. Denna mäktiga dikt omfattar nio strofer och handlar också om längtan. Tiggarn från Luossa sjunger för sin hembygds grå och fattiga folk om det som är ”bortom bergen”...

Dikten måste ses som ett uttryck för Dans religionsgrubbel och en slags själv-uppgörelse. Den tillkom sannolikt i juli 1917 i Göteborg, dit Dan just anlant som nybliven journalist på Ny Tid. Jag återger två av nio strofer:

Det är något bortom bergen, bortom blommorna
och sången,
det är något bakom stjärnor, bakom heta hjärtat
mitt.
Hören – något går och viskar, går och lockar
mig och beder:
Kom till oss, ty denna jorden den är inte riket
ditt!

Jag har lyssnat till de stillsamma böjleslag mot
strand,
om de vildaste havens vila har jag drömt.
Och i anden har jag ilat mot de formlösa land,
där det käraste vi kände skall bli glömt.

Till min far

Dan skrev denna dikt som en storartad hyllning till Adolf Andersson, hans majestätiska far, den självlärd läraren, skomakaren, profetgestalten.

Så skön är väl ej glansen av stjärnor över byn,
ej månen över grönskande dalar
som ljuset i dina ögon under gråa gamla bryn -
två kronljus från paradiset salar.

Jag hälsar dig med sång och dina glesa hår:
du segrat över hundra onda öden.
Mig tycks att din kamp för de små i många år
var som ett helgons mot djävulen och döden.

Slutord

Dan Andersson räknas till den första generationen arbetarförfattare av proletär härkomst. Hans livsväg är typisk för bildningstörstande ungdomar ur arbetarlederna med kroppsarbete, folkhögskola, självbildning, folkrörelseengagemang. Han är unik bland svenska författare genom sitt ursprung. Han är finnmarksbo, ättling till de finska inbyggare som en gång koloniserade de öde skogarna i Bergslagen.

Nog har Dan Andersson tonsatts och sjungits och han sjungs än idag, men det är främst på boksiddorna vi möter honom. De många sångerna är resultatet av hans texters kraft, inte en förklaring till dem.

Hans död kom överraskande. Han omkom genom cyanväteförgiftning på ett enkelt hotellrum vid ett besök i Stockholm. Genom sin tidiga bortgång, innan han ännu fyllt 32 år, tillhör han ”de unga döde”. Detta förhållande kan ha bidragit till att sprida ett skimmer kring hans person och hans livsgärning, som kom att på allvar uppmärksammas först efter hans död.

God natt – god sömn jag önskar er,
ni alla vandringsmän.
Vi sluta sjunga och skiljas – vad mer
om aldrig vi träffas igen.

Efter denna 25:e
krönika rullar ”Poesihörnan” ut i Uppsalasommaren samt tackar för det som varit.

Fortsättning från sid. 5

göra genom att framför allt lyfta fram lärares och deltagares vardag och arbete. Planeringen startade direkt med följande:

- Mejl till Skånes folkhögskolor i samverkan
- Förankra projektet med *Skånes folkhögskolor i samverkan*
- Snarast: bjuda in politiker
- Undersöka finansiering
- Skapa projektgrupp

Svensk folkbildnings ”röster”

En förteckning över vilka organisationer och grupper, som skulle kunna bidra medverka vid manifestationen sammanställdes. Dessa är:
RIO (rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation), OFI (offentligägda folk-

högskolors intresseorganisation), FSO (folkhögskolornas serviceorganisation), Sveriges Lärare Folkhögskola, Folkhögskolans Veteranförening, FAF (Föreningen för arbetarrörelsens folkhögskolor), Fritidsledarskolorna i samverkan, Folkhögskolornas klimatnätverk, Folkhögskolornas journalistnätverk, Folkhögskolläraprogrammet, EAEA (European Association for the Education of Adults), Skånes folkhögskolor i samverkan, Digitala nätverk, Folkbildningspodden, Föreningen för folkbildningsforskning, Skolledare, rektorer, Offensiv Folkbildning, #FolkhögskolanbildarSverige.

Kursdeltagarna har just enats om manifestationens hashtag #folkhögskolanbildarSverige

Text och bild 1: Kent Jonelind
Bilderna 2 o 3: Kursledningen

P.S! Under maj månad har hittills flera demonstrationer och manifestationer mot nedskärningar hållits av olika lärargrupper i Stockholm, Malmö, Göteborg, Umeå, Gävle, Arvika, Salem, Örebro och Sjöbo. D.S.

Nedanstående artikel av Björn Wiman var införd i DN den 19 mars. Vi har med författarens goda minne fått lov att publicera den också i Veteranen.

Detta är en kommenterande text. Skribenten svarar för analys och ställningstaganden i texten.

”Sverigedemokraterna vill lägga ner en av grundstenarna i det svenska kulturarvet. Hotet mot folkbildningen borde vara den stora stridsfrågan i dagens kulturpolitik”, skriver Björn Wiman.

Dagens ”Sverigevänner” vill vanställa det svenskaste som finns

Björn Wiman

Nationalister hissar flaggan på SD:s valvaka 2014. Foto: Magnus Hallgren

Godsägare C A Pettersson på Gesta i Sörmland hade bara folkskola. På bygden kallades han Gesta-Pelle och hade gått den långa vägen: slagit sig upp från fattigdomen i byn Gustafs i södra Dalarna, gått kvällskurs i ritning och blivit rik på att bygga stationshus i Dalarna. Nu förde han ordförandeklubban i vägstyrelsen, rökte cigarr och hade en klockkedja av tungt silver spänd över buken. Därtill förevisade han då och då en flintlåspistol som renderade honom smeknamnet ”Stallarholms-Mussolini”.

”Han var fosterländsk”, skriver Jan Myrdal i sin klassiska uppväxtskildring *Barndom*. Gesta-Pelle var hans djupt älskade farfar, och sonsonen berättar om hur den äldre släktingen brukade nynna med i Hugo Alfvéns hymn till fanan när han hissade flaggan på flaggstången utanför sitt hus: *”Flamma stolt mot dunkla skyar...”* På kvällarna gick han på möten med Frimurarna.

Men godsägare Pettersson var till allt annat också en stark anhängare av den svenska folkbildningen. 1934 var han drivande bakom instiftandet av Gripsholms folkhögskola i Mariefred, som skapades för arbetslösa under 30-talets djupa ekonomiska depression. I en promemoria till landshövdingen argumenterade Gesta-Pelle för att den svenska folkhögskolan länge hade varit en starkt levande kraft, inte minst när den som i fallet med Mariefred kunde odla sina nära band till hembygdsrörelsen.

Utbildning och folkbildning sågs, även av nationalistiskt sinnade högermän, som ett led i demokratins och nationens uppbyggnad.

Det var på den tiden. Dagens högnationalister har en väsentligt annorlunda inställning till det kanske svenskaste som finns i vårt lands kultur- och utbildningsarv.

För någon vecka sedan besökte jag Södra Vätterbygdens folkhögskola, som svävar fritt på en höjd ovanför Vättern och Jönköping – ett symboliskt läge för idén att alla människor, i likhet med Gesta-Pelle, har möjlighet att när som helst i livet lyfta sig över sina ursprungliga omständigheter. Skolan grundades 1919 av frikyrkorörelsen och är i dag en av Sveriges 156 folkhögskolor, av vilka de flesta har starka kopplingar till de under 1800-talet framväxande folkrörelserna – arbetarrörelsen, frikyrkorörelsen, nykterhetsrörelsen och idrottsrörelsen.

Den dag jag besökte Södra Vätterbygden hölls ett extrainsatt styrelsemöte på skolan. Anledningen var de nedskärningar som regeringen och dess stödparti Sverigedemokraterna mitt under pågående läsår har infört för de svenska folkhögskolorna. Sammanlagt minskas det totala statsbidraget med 10 procent – runt 500 miljoner kronor jämfört med 2022. Inte heller får folkhögskolorna någon uppräknings för pris- och löneutveckling som alla andra skolformer. På Södra Vätterbygdens folkhögskola innebär detta färre elevplatser till höstterminen, uppsägning av personal och att man tvingas pausa eller lägga ned kurser – allt inför en förestående lågkonjunktur.

Så ser den alltså ut, den tydliga illvilja som dagens högnationalister och deras hantlangare hyser mot folkbildningen. Varifrån kommer den? Det är ingen hemlighet att Sverigedemokraterna länge har velat komma till skott mot just studieförbund och folkhögskolor. I de

kommuner där SD har fått inflytande, exempelvis Sölvesborg och Trelleborg, har partiets folkbildningspolitik lett till stora nedskärningar. I riksdagen har man konsekvent försökt driva igenom sänkta anslag till folkhögskolorna, vilka i partiets budgetmotion 2017/2018 beskrevs som *”uppenbart samhällssplittrande, mångkulturalistiska verksamheter samt verksamheter präglade av politisk extremism eller ensidig politisk påverkan”*. 2020 måttade dåvarande ordföranden för Sverigedemokraternas ungdomsförbund, Tobias Andersson, ett försök till dråpslag mot folkbildningen i en motion som krävde att studier på folkhögskola inte längre skulle berättiga till CSN-stöd, och att hela skolformen skulle utredas med målet total nedläggning.

Det är dessa impulser som nu, när partiet givits parlamentariskt inflytande, ska bli verklighet. De aggressiva skrivningarna om folkbildningen i Tidöavtalet lämnar lite åt fantasin, men man frestas ändå framkasta ett par misstankar. Är det folkhögskolornas uttalande och i riksdagen fastslagna syfte som spökar, det vill säga att de ska *”bidra till att stärka och utveckla demokratin”*? Störs SD:s företredare av tanken att de kunskaper som de själva förkastar skulle kunna bli en folklig egendom? Skulle folkhögskolornas försvinnande rentav göra det lättare för partiet att odla sina egna förutfattade meningar, sin faktaresistens och sitt förnuftsförnekande?

I vilket fall är det genuint förvånande (eller kanske inte) att SD lyckats driva de andra borgerliga partierna framför sig också i denna huvudlösa hetsjakt – inte minst det före detta bildningspartiet Liberalerna. Hotet mot folkbildningen borde vara den stora stridsfrågan i dagens kulturpolitik, eftersom den är långt mer betydelsefull än de mediala smållkaramellerna kring förslaget om en svensk kulturkanon.

"Studieförbundens studiecirklar är en helt svensk uppfinning. Allt annat, från förskola till universitet, är utländskt lånegods."

Gesta-Pelles skapelse, Gripsholms folkhögskola i Mariefred, har i dag efter flera omorganisationer förvandlats till Röda korsets folkhögskola med säte i Skärholmen i södra Stockholm, där den fungerar som "en mötesplats för humanitära värderingar". Som sådan är den en vital del i det nationella kulturarvet. I själva verket är folkbildningen, som idéhistorikern Sven-Eric Liedman påpekat, Sveriges och Skandinavien enda

originella bidrag till utbildningens och undervisningens historia (förebilden för de svenska folkhögskolorna var den fria högskola som 1844 grundades i Rödning i Danmark av prästen Nikolaj Grundtvig). Studieförbundens studiecirklar är en helt svensk uppfinning. Allt annat, från förskola till universitet, är utländskt lånegods.

Det är detta som dagens bildningsfientliga högnationalister inte förstår: att folkhögskolorna är något av det svenskaste som finns. Det är nästan så att man önskar att Jan Myrdals fosterländske farfar skulle återuppstå med sin flintlåspistol för att ta dagens historielö-

sa "Sverigevännen" i upptuktelse – eller åtminstone ge dem en grundkurs i vårt lands historia. De nya nationalisterna vill uppenbarligen inte bara vanställa det moderna Sverige. De vill också föröda arvet från det förlutna.

Valborgseld vid Tollare folkhögskola i Nacka utanför Stockholm. Foto: Benkt Eurenus

Under flera år har vi erbjudit läsekretsen att inkomma med bidrag under rubriken **Ett osannolikt möte**. Men nu är det ett tag sedan vi publicerade något under den rubriken. Men här kommer ett möte som går utanpå det mesta!

Redaktör Lundin

Ett osannolikt möte

Per-Ola Jansson

Söndagen den 28 maj 2023 fick jag vara med om ett helt osannolikt möte.

Efter två veckor på mitt sommarviste infann jag mig i lördags till *Delblancprisutdelningen* i Trosa. Söndagen var tänkt att användas för förflyttning av innehållet i ett Delblancförråd som sällskapet haft i många år hemma hos den förste ordföranden; hon bor på en mindre gård i Trosa by. Böcker och arkivhandlingar skulle flyttas upp till Vagnhärad där styrelsemedlemmen Jim Axén bor i ett 20-talshus med många uthus och blommande välskötta äppelträd intill den berömda Trosaån.

Det blev ett kånkande och ett släpande. Innan vi bar upp kartongerna på en vind stod de uppställda på gårdsplanen. Där satt jag sysselsatt med att gå igenom innehållet för registrering, bok för bok. Solen sken, humlor surrade och ån flöt förbi i sitt grumliga majestät när idyllen plötsligt bröts. Två män uppenbarade sig under avgivande av kraftfulla "tjenare, tjenare". En var mycket högväxt med kolsvart hår, den andre mindre med fräsiga solglasögon påminnande något om Tom Cruise. Jim slog sig ned med herrarna på husets altan, efter att jag artigt tagit dem i hand. Jag fortsatte mitt arbete medan jag då och då snappade upp ett och annat ord av

vad som sades på altanen.

Efter en halvtimme hade jag tagit del av konversationen så pass att jag förstod att männen var far och son och hade en koppling till Grekland på ett sätt som gick utöver vad som svenska greklandsälskare uttrycker. Man pratade om både Makedonien och ön Poros. När jag började bli klar med min inventering och Jim gick in för att koka te slog sig Tom Cruise ned på trappan, någon meter från mig. Jag berättade vad jag höll på med, till slut gick jag rakt på sak och frågade om han var "grek". Han log ett stilla leende.

– Jo, men jag är ändå mer svensk

– Jaha?

– Kan du något om Greklands historia?

– Ja en hel del. Kallifatides böcker om krigsåren har jag läst. Två gånger har jag varit i Grekland och inte bara ute på öarna. En gång var jag bjuden på fest i centrala Athén i Zannis Psaltis trädgård. Han var då, 1975, en känd exilgrek som jobbade för Sveriges Radio. Det var en fest med koppling till juntans fall. En sagolik fest.

– Ja, men då så. Min mor kom från Poros och min far från norra Grekland, nära Makedonien. Vid krigsslutet var de ett par och båda levde under döds-

hot. Under kriget, från 1941 till dess slut, var de partisaner. Sådana var vid krigsslutet klassade som kommunister. Deras kamp mot tyskarna blev plötsligt inte värd ett dyft, nu när Stalin lurade i vassen. De måste fly. Med hjälp av John Takman och Hans Göran Frank kunde de komma till Sverige efter två år i Schweiz där jag föddes. Morsan var lärare och farsan läkare.

– Vad heter du?

– Gösta.

– ?

– Jo, föräldrarna hade bestämt sig för att bli svenskar. Aldrig mer Grekland! Därför bytte de namn på mig. Kostas blev Gösta. Men eftersom det alltid blev frågetecken kring min identitet när jag träffade svenskar - som just nu! - har jag lämnat Gösta bakom mig. Nu är jag Kostas.

– Ditt släktnamn?

– Kakossaios.

– Hmm. Är det ett vanligt namn i Grekland?

– Nej, inte alls.

– Jag börjar ana något. Nu är det så här, förstår du. I mitten på 50-talet höll min far på att bli döv, han led av något som heter otoskleros. Den läkare som opererade honom på lasarettet i Eskilstuna hette Kakossaios!?

– Det var min far...
– Otroligt! Jag började ana det...
– Men, bodde din far i Eskilstuna?
– Hela min familj, förstås. Jag är född och uppvuxen i den stan.
– Min familj bodde där ända till 1966 då jag tog realen i Läroverket. Sedan flyttade hela familjen till Stockholm.
– Du började alltså i realskolan 1963, samma år som jag började i gymnasiet. I samma Läroverk. För helvede, vi har varit skolkamrater i tre år! Vi hade kanske gemensamma lärare? Kapten Stenkvist?
– Jovisst hade jag Kapar'n som gympamåje. Jag spelade i skolans

fotbollslag. Jag låg mycket bra till hos kaptenen.
– Så det kan bli! Men tyvärr måste jag fortsätta på det här spåret. Har ni i er familj genomlevt en svår sorg?
– ? Ja, det var när min lillasyster dog i leukemi 24 år gammal. Varför ställer du en sådan fråga?
– När jag läste i Uppsala hittade jag ett mycket bra extraknäck. Jag lastade flygplan, mest om nätterna, men ibland vissa dagar. Jag hade någon sorts ovanlig anställning hos SAS. Jag minns, jag tror det var en sommardag, då jag och en kompis lastade ett större SAS-plan. Det

kom fram en vagn med en likkista. Den skulle vi lyfta upp på ett transportband. Då jag böjde mig ned fick jag syn på en namnlapp fastsatt i kistan. Jag minns det som ett kvinnonamn, men vilket minns jag inte. Men efternamnet minns jag, därför att det var Kakossaios.
– Jo det var min syster. Hon var på väg till Poros för att gravsättas där. Föräldrarna hade gett upp sitt "aldrig mer Grekland". De såg det som viktigt att syrran fick sin grav i Grekland trots att hon var född i Sverige, och helt igenom svensk.

Årsmöte för Folkhögskolans Veteranförening

Urban Lundin/Tore Mellberg

Den 11 maj fick vi äntligen möjlighet att träffas igen efter pandemiåren. Det var kul att återse gamla bekantningar, några aningen mer framåtutande än tidigare, men samtliga med hjärncellerna i behåll.

Det som tänkts som mötets huvudpunkt var folkbildningsutredaren Christer Nylanders redogörelse för sitt arbete. Med kort varsel meddelade han tyvärr förhinder.

Men arrangörerna hade på nolltid trummat ihop en panel, bestående av Berit Roman, rektor Göteborgs folkhögskola, Roger Andreasson, ordförande Mimi folkhögskola, Jens Lejhall, regionutvecklare Västra Götaland och Miriam Ås, rektor Vinga folkhögskola. Samtalet hade rubriken *Folkhögskolan idag – hot och möjligheter*, och leddes av Signild Håkansson. Det första temat handlade om ekonomisk stress med tanke på de neddragningar som regeringen gjort. Det visade sig vara lite väl tidigt att säga något entydigt om detta, eftersom pandemin gjort att en del bidrag "ramlat in" i efterhand, Men det har på några håll

känts av ordentligt. Göteborgs folkhögskola har skurit bort fyra miljoner av den tidigare volymen på 50 miljoner. Vinga folkhögskola har mött stressen genom att skanna av omvärlden ordentligt och därmed kunnat starta olika verksamheter, bl.a. sådana som riktat sig mot Ukraina.

Internatskolorna är förmodligen de som ligger skrynkligast till. Dagens internatäre är inte trygga unga vuxna i samma utsträckning som tidigare, varför själva boendeformen ofta genererar problem (och extra kostnader). Internatskolorna drabbades också hårdare av pandemin.

Nästa deltema var självförvaltningsmodellen, som i och med ett förslag från regeringen kan innebära att Folkbildningsrådet inte längre förfogar över en summa som ska fördelas mellan studieförbund och folkhögskola. Istället vill regeringen fördela pengarna mellan studieförbund och folkhögskolor, och Folkbildningsrådet får sedan möjlighet att fördela de pengar som respektive studieform tilldelats. Förslaget är nu på remiss till 26 juni.

Det rådde konsensus om att detta "tilltag" från regeringen innebär ett underkännande av Folkbildningsrådet. Förslaget innebär ett ifrågasättande av studieförbunden i första hand, men det rådde delade meningar om detta ska ses som en fördel för folkhögskolan eller om det på sikt utgör ett hot mot folkbildningen i allmänhet.

Vad ska vi göra för att möta ifrågasättandena av folkbildningen? Svaren blev att vi måste **skapa opinion, beskriva** den verksamhet vi bedriver, **inbjuda politiker**, och **framhålla mångfalden**.

Den formella delen av mötet löpte smärtfritt, precis som man kan förvänta sig när mötesproffs strålar samman. Ny ordförande blev Signild Håkansson. Styrelsen i övrigt består framgent av Björn Grip, Kent Jonelind, Rikard Lilljeqvist, Lisa Strömfelt, och suppleanterna Anita Jonsson och Urban Lundin. Revisorer blev Bo Löwkrantz och Hans Ålund med Ingemar Nordieng som ersättare.

Folkhögskoleschismen

Lena Skördeman

Denna artikel skrevs ursprungligen för webbplatsen Lärarnas historia och publicerades i mars 2010.

Det nionde svenska folkhögskolemötet 1906 var en stor händelse för de berörda. Man samlades i Jönköping den 29 augusti och avsånde strax ett telegram till konungen i Marstrand, varpå man genast fick ett svarstelegram med tack

för hälsningen. Till mötets ordförande valdes Herman Odhner, föreståndare för Lunnevads folkhögskola, 53 år gammal. Han sades vara den ende som deltagit i alla svenska och nordiska folkhögskolemöten, och hans inlägg hade varit uppskattade. Han hade en stark ställning. Något decennium senare tilltalas han i brev från folkhögskolemän med "Vördade vän!"

Till detta nionde svenska möte hade sjuutton olika ämnen anmälts för diskussion, och man inledde traditionsenligt arbetspassen med att sjunga: ibland en psalm, ibland en sång som Härliga land eller en Grundtvigsång. Ämnena skiftade alltifrån "Hvad är folkhögskolans förnämsta uppgift, och kan det vara lämpligt att få densamma fixerad genom särskilda bestämmelser

från statsmyndigheternas sida? ”, till problemen med rättstavningsreformen. Inledaren i det senare ämnet ansåg att folkhögskolans elever borde få behålla det stavningssätt de lärt sig i folkskolan. (Tydligt tänkte han sig inte något mer aktivt deltagande i samhällslivet!) Några som framgångsrikt prövat att arbeta med den nya stavningen talade mot förslaget. Beslutet blev dock att låta diskussionen utgöra svar på frågan. Lönefrågorna och statsunderstöden till mindre bemedlade elever, experiment i den naturvetenskapliga undervisningen och nationalekonomins plats dryftades också.

Unionsupplösningen och striden mellan Odhner och Holmberg

Så kom Herman Odhners föredrag om ”Folkhögskolans närvarande ställning”. I en ”med en mängd smärre humoristiska smådrag späckad framställning” betonade han folkhögskolans nordiska karaktär. Han beklagade unionsupplösningen 1905 som hade känts lika djupt i alla svenska hjärtan. ”Men det finns en vrångbild av fosterlandskärleken och den heter chauvinism. Enhet, ej split, mellan nordens folk måste vara lösen även efter 1905, och om ej nordens folk finna varandra går det dem alla illa”, hävdade han. Trots unionsupplösningen ville han alltså verka för att folkhögskolans många nordiska kontakter skulle bestå.

Teodor Holmberg, rektor vid Tärna folkhögskola, frågade om detta riktade sig mot honom. Han hade i Sveriges Väl, den tidning som han och hans hustru Cecilia Bååth-Holmberg gav ut, skarpt klandrat de norska brödernas trolöshet. Han fordrade att norrmän och danskar ärligt skulle bekänna: ”Vi ha sårat er, I svenskar”.

Nu fick han svaret att föredraget varit riktat ”till de unga med anledning av direktör Holmbergs uppträdande”. Och ett indignerat meningsutbyte bröt ut, med svallvågor ännu efter den sista dagens samkväm på Stora Hotellet. Då yttrade sig deltagare som delade Herman Odhners uppfattning. Schismen fick inga påtagliga konsekvenser i eftervärlden, och med tiden fanns mycket få inom folkhögskolan på den nationalistiska sidan.

Tidningarna

Den svenska pressen tog upp det: Dagens Nyheter, Skånska Dagbladet, Örebro Dagblad, Stockholms Dagblad och Östgöta Correspondenten bland andra. Den sist nämnda citerade i en icke signerad dagskrönika den 3 september den konservativa och Norgekritiska dagstidningen Nya Dagligt Allehanda. Där hade skrivits om dem som ”av djävulskt hat mot samhället arbetar för försvarsfientlighet, socialism och ateism”. Hotfullt skriver Östgöta Correspondenten att det svenska samhället kan tvingas anta en ändrad hållning till folkhögskolorna: ”de har till positiv uppgift att arbeta för stärkande av samfundsandan och svenskheten”.

Nu drevs väl inte Herman Odhner av något djävulskt hat mot samhället precis. Men han hade engagerat sig i det nordiska folkhögskoleutbytet, och han hade talat om förändringar och förbättringar. Tillsammans med Leonard Holmström hade han redigerat Folkhögskolebladet, en publikation som kom ut mellan 1884 och 1886.

Redan vid det nordiska folkskolemötet på folkhögskolan Hvilan 1890 hade han inlett en diskussion om folkhögskolans möjligheter att förbättra förhållandet mellan husbonde och tjänare, alltså bonden och de anställda på gården. Han hade framhållit att en folkhögskoleman inte hade rätt att stå neutral inför denna fråga utan måste göra en insats för att fylla klyftan mellan de två grupperna, bl.a. genom att ta emot ”tjänarna” som elever. Dock måste man från första början klargöra för en sådan elev, att skolan inte avsåg att göra honom till något annat i yttre hänseende än vad han var. Vid lämpliga tillfällen borde man framhålla för eleverna att det i varje ordnat samhälle måste finns över- och underordnade. Framför allt gällde det att väcka de ungas ansvars känsla.

Han tog initiativ till att bilda Svenska folkhögskolans lärarförening 1902, han satt i dess styrelse och han var ordförande mellan 1913 och 1916.

Varför riksintresse?

Hur kunde det 1906 väcka så stor uppmärksamhet att den lilla gruppen folkhögskoleverksamma hade delade me-

ningar i fråga om unionsupplösningen? Den rymde inga ledande politiker eller ekonomiska beslutsfattare, så detta skulle inte få några direkta praktiska konsekvenser. En omständighet var att gruppen under folkhögskolans nästan fyrtio år framträtt som ganska enig och samstämmig. Samtiden uppmärksammade folkhögskolläraernas myckna samråd och diskussioner, som när Leonard Holmström 1886 i Nordisk Tidskrift skrev: ”Ett framstående drag hos den svenska folkhögskolan är den enighet varmed de flesta av hennes lärare alltifrån början sammanslutit sig. Genom möten och personligt umgänge hava de sökt ömsesidigt stöd och därigenom befrämjat en god samverkan i sitt arbete.”

Möten och samtal var viktiga inte bara lärare emellan utan även mellan lärare och elever.

Knut Hallonsten hade 1912 besökt folkhögskolan i Herrljunga (senare Fristad) och skrev i Sveriges Väl om ”det fria, kamratlika förhållandet mellan lärare och lärjunge som, icke utan nödig respekt, bättre vårdar ungdomen och kunskapens träd än den nervskakande respekt som hörde till gångna tidens pedagogiska visdom”.

Nästan ett sekel senare pekar för övrigt den statliga SUFO-utredningen på samma förhållande som ett särskilt kännetecken för nutidens folkhögskola.

Sveriges Väl

Teodor Holmberg och hans hustru Cecilia hade beskrivit sin tidning Sveriges Väl som en folkhögskolans tidning. Den utkom varje fredagsmorgon. I samband med unionsupplösningen blev den allt mer nationalistisk, och småningom presenteras den utan anknytning till folkhögskolan. Holmberg skrev 1912: ”Ty män fattas i vårt land, mera än man tror. Alla mankönsvarelser äro nämligen visst icke män i ordets andliga bemärkelse; en hel hop af dem äro i själfva verket ena riktiga – käringar!”

Denna text av Stewe var klar för publicering redan inför det förra numret av Veteranen. På grund av ett smärre misstag från redaktören, fick den vänta till detta nummer. Och då hade Stewe tragiskt nog hunnit avlida. Men här kommer nu postumt Stewes sista bidrag till Veteranen.

FRA SYVENDE FAR I HUSET (8)

Stewe Claeson

Den här gången tog jag tåget till Firenze över dagen bara för att se det kloster, där jag visserligen varit tidigare, många år tidigare, och som jag nu under denna tid i Lucca ville återse, mest för att Tabucchi skrivit en alldeles underbar historia som handlar om att resa just till Firenze och om det gamla San Marco-klostret. Och det går fort att resa mellan Lucca och Firenze, också de gånger man måste byta i Pistoia. Eller om man tar en omväg via Pisa. Tidigt på morgonen, tillbaka sent på kvällen. Sista förbindelsen. Som nu, när jag lutar mig tillbaka och tänker på Tabucchis resa, som ju måste ha utspelat sig på femtiotalet. Antonio Tabucchi var född 1943, och en morbror eller farbror, *uno zio*, hade tagit honom med på en utlovad resa från den pisanska landsbygden till Firenze. Resor var långsamma äventyr för en pojke på den tiden, tågen var långsamma, man måste stiga tidigt upp, och man hade matsäck. I mörkret i kupén åt man sin panino, och medan farbrodern, eller morbrodern – (*zio*, lika irriterande som norskans *bestefar*, man vet aldrig vilken sida av släkten det rör sig om) – medan *lo zio* berättade och förklarade för pojken vad de skulle få se i den stora staden tuggade lille Antonio och lyssnade. Och de kom fram och gick till fots genom staden, såg Uffizierna och kåkade på någon trattoria och *lo zio* berättade om dem alla, om Giotto, Botticelli, om Beato Angelico, Michelangelo, och föreslog till sist att de skulle gå till San Marco-klostret. Det är där som Beato Angelico målat stora bilder på väggarna i många av de kala munkcellerna. Jag lutar mig blundande tillbaka på mitt tågsäte, ännu rör sig inte råget. Jag är tillbaka i Firenzes dammiga lilla botaniska trädgård och platsen framför kyrka och kloster ett stycke därifrån. Jag blundar.

För några år sedan kom vi till San Marco, min hustru och jag, men innan vi gick in i klostret tog vi en tur in i kyrkan intill, en stor öppen enskeppig historia med en liten disk direkt till vänster innanför dörarna där man betalade och fick broschyrer över allt mellan himmel och jord, och just som vi skulle gå steg en äldre präst fram till oss och frågade om vi var amerikaner, men fick veta hur det förhöll sig. Han började prata om kyrkan, om sin kyrka, La Santissima Annunziona di Firenze, jag

Ur en memoroman under arbete

– lite s k autofiktions baserad på mina många litterära anteckningsböcker och resedagböcker... (Stewe)

har älskat denna plats, sa han, i hela mitt liv, som dess kyrkoherde, och ville veta vad vi tyckte, är det inte en ståtlig plats. Några tyska damer anslöt sig som för att lyssna till en guide. Jag sa några ord och när han fick veta att jag var konsthistoriker frågade han om jag hade lust att se en alldeles speciell sak, tog oss sedan med pojaktig brådska genom det stora ödsliga kyrkorummet till en dörr i den bakre väggen, på vägen stannade han till för att hälsa på ännu några kvinnor, jag förstod att det var församlingsbor, den ena rörde honom försiktigt på prästrocksrämen. Han läste sedan upp den där dörren i väggen och bad oss följa med, de tyska damerna och församlingsborna följde med, och så stod vi i vad som väl var ett slags sakristia. Målningar överallt. Han ställde sig framför en stor bild av Lukas när denne målar madonnan, en av de många *myterna* kring evangelisterna. Kyrkoherden pekade som om han väntade sig utrop av förtjusning. Vasari, muttrade han. Och stora bokskåp runt oss. Han talade nu med värme om hur det varit att vara präst just här, han hade bara kort tid kvar innan han skulle dra sig tillbaka, vi var alltså i samma ålder, pensionen hägrade, han sa att det han skulle sakna mest var att sjunga i mässan: öppnade locket till en liten tramporgel, prövade ett par toner och började plötsligt sjunga, försiktigt, så högre, allt säkrare, man kunde höra genom gammelmansrösten att den en gång haft timbre och kraft, och han såg på oss med lysande blick, som långsamt grumlades, men struntade fullkomligt i att vi kanske aldrig hört de där slingorna, han bara sjöng. När han tystnade och hämtade sig tillbaka till just denna stund, nickade han bara. Det var nu tyst och stilla. Damerna backade ut. Då lade jag min hand på prästrocksrämen och när han frågande såg på mig började jag sjunga för honom. På svenska. Och jag kunde längst inne i min egen röst höra gamla västerdalsgummors röster i min egen, också jag började

trevande men hittade efter några takter melodi och ord. Jag glömde mig, precis som han hade gjort, stod där och sjöng. Jag stod mitt på dagen i en fiorentinsk kyrkas sakristia och sjöng *I himmelen, i himmelen* på en gammal Orsamelodi för en italiensk kyrkoherde, som snart skulle gå i pension, och glömde mig alldeles i de märkliga slingorna i dalakoralen. Jag sjöng ett slags tack för att han hade sjungit för oss. Och när jag nu, blundande i tågkupén i det ännu stillastående tåget på Pisas station, minns stunden, tänker jag på den som ett slags bevis för den enda ovedersägliga sanningen i mitt liv: *det enda vi har är varandra*. Och det hade klingat så märkligt i det gamla rummet...

Men tåget står stilla, jag blundar, och minns, men slarvigare, att vi sedan besåg själva klostret, såg alla de makalösa bilderna av Beato Angelico, och nu lyfter jag till sist min blick. Min reskamrat sitter och betraktar mig, min herre befann sig långt, långt borta, säger han leende, en inre resa, ja det är ju också resor. Kvinnan prasslar vid min sida, och jag nickar och säger sedan att i den här boken – jag håller fram Tabucchis bok – i den här boken berättar författaren om ett besök i Beato Angelicos kloster. Den lille pysslingen följer med sin *zio* och denne visar alla de små klostercellerna med den berömde konstnärens alla väggmålningar, överallt dessa änglar. Och pojken frågar till sist hur han som målade, Beato Angelico, hur han kunde veta hur änglar ser ut, själv har han ofta försökt få syn på sin egen, sin skyddsängel. Han har sett över sin egen axel, men aldrig upptäckt honom, han har ofta tittat i spegeln, men den där skyddsängeln står där aldrig. Och till sist frågar han *zio, come si fa a vedere gli angeli?* Hur gör man för att kunna se änglarna? Och farbrodern, morbrodern, svarar den lille pojken, och nu betraktar jag noga min resgranne, Tabucchis *zio* säger: *bisogna saper tener il pennello per vedere gli angeli*. Kvinnan vid min sida reagerar inte, hon prasslar vidare. Det kan man fundera över, säger jag, att man måste lära sig att hålla penseln rätt för att få syn på änglarna, och vi känner att tåget äntligen tar sats. Och vad ser den unga kvinnan när hon förvånad slutar prassla? Två äldre herrar som sitter och ler mot varandra.